

primavera 2025

Giacomo Casanova, entre l'autoficció d'aventures, l'escriptura confessional i les memòries d'un canvi d'època

Mariona Bosch

La Venècia que Giacomo Casanova va conèixer el segle xviii era una ciutat amb un mil·lenni d'història, intriga i complexitat social. En aquell temps, era una república governada per un sistema oligàrquic, coneguda com la *Sereníssima*, o *Sereníssima República de Venècia*. La ciutat irradiava una imatge de poder i influència cultural i política que només li podia discutir París, però a diferència de la capital francesa, estava en declivi econòmic i a punt del col·lapse.

En aquesta Venècia famosa per les festes, palaus opulents i vida intel·lectual vibrant, neix Giacomo Girolamo Casanova un 2 d'abril de 1725, enguany fa 300 anys. Un home amb encant i enginy que freqüentava els salons aristocràtics, els teatres i els luxosos cafès on Venècia encara bullia com a centre d'art, música i literatura, tot i que també estava marcada per estrictes codis socials i una vigilància política intensa.

Venècia també tenia un món subterrani molt actiu, una ciutat on les màscares es portaven durant un carnaval que començava a l'octubre i durava cinc mesos, i on les fronteres socials sovint es difuminaven, cosa que creava un ambient ideal per a les aventures que Casanova descriuria a les seves memòries.

Fill d'actors, el seu origen humil li va fer viure plenament les contradiccions d'una ciutat que encara s'aferra a l'aristocràcia, però que depèn de la iniciativa comercial de la burgesia i de les classes baixes. Estudia els clàssics a la Universitat de Pàdua i també dret canònic, amb la intenció de seguir una carrera eclesiàstica, perquè permetia un cert ascens social dins una societat encara estamental. Aviat abandona aquest camí i s'allista a l'exèrcit, que el porta a viatjar fins a Constantinoble.

És l'any 1755, i després d'haver abandonat també la carrera militar, havent viscut a París un primer cop i havent tornat a Venècia sota la protecció del noble Matteo Bragadin, Giacomo Casanova és arrestat i empresonat als Ploms, la famosa presó situada a l'últim pis del Palau Ducal, que té el sostre revestit de les plaques de plom que hi donaven nom. D'entrada no sap de què l'acusen, però quan entén que no el deixaran en llibertat i que no li donaran explicacions, decideix centrar-se en un sol objectiu: fugir. Casanova va ser l'únic presoner que va aconseguir escapar dels Ploms. Ho va aconseguir amb una traça sorprenent, combinant astúcia, valentia i una aguda comprensió de la psicologia humana, anticipant en tot moment les reaccions dels seus carcellers i companys.

El seu relat sobre la fugida dels Ploms, *Com em vaig escapar de la presó de Venècia*, l'ha traduït al català Marta Marfany per a Edicions del Cràter. Va ser publicat per primer cop a Praga al voltant de l'any 1787-1788 i en francès, llengua que Casanova usava per escriure, atès que en aquell moment el francès era la llengua de l'elit cultural i l'aristocràcia europea, i Casanova mateix estava totalment immers en els cercles socials d'aquest idioma.

La fugida de Casanova dels Ploms és un dels episodis més coneguts de la seva autobiografia, un relat que es va convertir en llegenda i va contribuir a consolidar la imatge de l'aventurer i jugador que avui ocupa un lloc en la imaginació popular com a paradigma de seductor, fins al punt que el seu cognom ja s'ha adjectivat per identificar un comportament. L'èxit de la publicació d'aquest llibre va ser tal que va impulsar l'autor a escriure la seva pròpia autobiografia, *Histoire de ma vie*.

La fugida dels Ploms és, ahora, un episodi específic dins la cronologia d'*Histoire de ma vie*. En aquest sentit, el llibre funciona com un preludi, gairebé una obra paral·lela, que aprofundeix en una de les experiències més importants de la seva vida. És una visió ampliada d'un moment que va marcar un abans i un després en la seva trajectòria, i Casanova volia immortalitzar-lo amb tot el detall possible, oferint una visió més íntima i menys panoràmica que l'autobiografia.

El llibre és una obra important per diverses raons que van més enllà del simple relat d'un esdeveniment personal. La fugida representa no

només una escapada física, sinó també una mostra d'enginy, valor i determinació personal per recuperar la llibertat i, en la línia de la seva autobiografia, també és un llibre fiable i representatiu per tenir una fotografia dels costums i les formes de la vida social a Europa durant el segle xviii.

Un exemple de com Casanova retrata la realitat d'aquest món és un fet que marca la seva detenció. Casanova és arrestat en toscà, una de les llengües que es parlava a la península Itàlica en aquell moment i que és el precursor de l'actual italià. Casanova mateix en fa esment al text, dient així: «Aquell personatge era el secretari del senyor inquisidor [...] que aparentment va tenir vergonya de parlar venecià davant meu, ja que pronuncià la meva detenció en bona llengua toscana». Mentre que el venecià era la llengua materna de Casanova i la llengua de la ciutat, l'arresten en la llengua dels inquisidors i oficials, i escriu en la llengua literària i de l'aristocràcia.

La història de la fugida de Casanova també és una font històrica valuosa que ofereix una visió interna de la Venècia de l'època, una ciutat estat que, tot i ser famosa per la bellesa i les tradicions, estava profundament marcada per l'autoritarisme, les persecucions polítiques i religioses, i el control social. Casanova descriu les condicions de la presó dels Ploms i el sistema judicial venecià, que ofereixen una crítica al règim polític que el va empresonar.

La Venècia de Casanova

Interludi: les pedres que ploren

Si Casanova va estimar Venècia com un amant seduït pel seu teatre de màscares i miralls, John Ruskin la va contemplar com un fill devot que observa la decadència d'una mare que s'esvaeix. A *The Stones of Venice* (1851), l'artista i pensador anglès escriu amb una barreja de reverència i tristesa: el seu amor per la ciutat no és menys apassionat que el de Casanova, però té un to elegíac.

Ruskin s'extasia davant la bellesa de l'arquitectura gòtica veneciana, especialment la manera com les façanes dialoguen amb els canals, amb la llum, amb el temps. Veu en aquestes pedres tallades no només habilitat artesanal, sinó una ètica de la forma i l'esperit. Però, a diferència del seductor del segle xviii, Ruskin escriu des de les

portes de la modernitat. La Venècia que Casanova va habitar encara era viva, vibrant, plena de secrets i sorolls. La Venècia de Ruskin, en canvi, comença a esdevenir una ruïna il·luminada per la nostàlgia. Segons explica Andrew Lambert a *Seapower States: Maritime Culture, Continental Empires and the Conflict That Made the Modern World* (2018), John Ruskin atribuïa la decadència de Venècia com a potència marítima a la substitució de l'arquitectura gòtica autòctona –una combinació adequada d'influències romanes, bizantines, àrabs i italianes– per un barroquisme importat de l'Europa continental. Ruskin identificava dins la glòria perduda de Venècia temes que es repeteixen en totes les grans potències marítimes comercials: una política inclusiva, el paper central del comerç en la vida cívica i l'oposició a les monarquies universals o absolutistes; potències decidides a conquerir només per dominar. Aquestes amenaces hegemòniques provenien de l'Imperi Otomà, de les monarquies europees absolutistes i de l'Església de Roma. Per damunt de tot, les potències marítimes lluitaven pel comerç i proposaven una altra mena de conquesta, motivada per l'intercanvi comercial i de coneixement. La presència de la Santa Inquisició, el control social sobre els hàbits i costums i la intransigència religiosa són alguns dels elements presents en els motius de la detenció de Casanova.

Amb el comerç viatjava el coneixement, i la cultura del Renaixement es va estendre per Europa a través d'una xarxa de comunicacions comercials, culturals i intel·lectuals que abastava des de Constantinoble fins a Venècia, Holanda i Anglaterra. Aquest va ser un moviment d'intercanvi de sabers que va transformar les societats europees. Venècia havia estat una ciutat crucial per a la transmissió del coneixement durant el Renaixement. Com a potència marítima i centre de comerç entre Orient i Occident, va actuar com a pont entre el món bizantí i la resta d'Europa. La Ruta de la Seda, que passava per Constantinoble, connectava Venècia amb Àsia Menor i Orient Mitjà, i feia que la ciutat fos un centre d'intercanvi de mercaderies, coneixements i idees.

La transmissió del coneixement: un procés circular

La circulació del coneixement en el Renaixement va ser un procés dinàmic que implicava un intercanvi constant entre Orient i Occident, entre Venècia, Constantinoble, Holanda i Anglaterra, principalment.

Els comerciants, impressors i intel·lectuals van actuar com a mitjans de transmissió d'aquests coneixements entre les grans potències marítimes de l'època. La impressió de llibres va ser fonamental per al procés de democratització del saber: va fer que les idees renaixentistes fossin accessibles a un públic més ampli, sense limitar-se només als cercles d'intel·lectuals i aristòcrates. Aquesta transmissió cultural va ser fonamental per a la revolució científica i literària de l'època moderna. Pel que fa a Venècia, la seva identitat com a ciutat estat marítima va ser fonamental per al seu desenvolupament i influència. Aquesta identitat va permetre-li establir una xarxa comercial extensa i mantenir una influència política i cultural significativa a la Mediterrània. La seva cultura marítima va fomentar una societat més oberta i dinàmica, capaç d'adaptar-se i prosperar en un entorn competitiu. Quan Venècia va començar a desatendre la seva identitat marítima i es va centrar més en interessos continentals, va començar a perdre la influència i a declinar com a potència marítima. Aquesta és la ciutat que coneix Casanova: la seva llum és la d'una estrella que ja ha mort però encara brilla.

Testimoni d'un període de canvi a Europa

La fugida de Casanova també és una crònica d'un moment de canvi a Europa. La segona meitat del segle XVIII va ser una època de profunds moviments socials i polítics, amb les llavors de la Revolució Francesa i altres moviments de llibertat i canvi social germinant. Casanova, amb la seva fugida, es converteix en un testimoni d'aquesta tensió entre la llibertat personal i les estructures autoritàries. A les pàgines d'aquest llibre, Casanova també adreça qüestions morals i filosòfiques sobre la justícia i el poder. La seva fugida, de fet, no només és un acte de supervivència personal, sinó també una reflexió sobre el sistema de valors d'una societat que li nega la llibertat per motius sovint arbitraris basats en la seva figura, a vegades estrident a vegades estranya. Casanova sap que no ha infringit cap llei, però a Venècia no es parlava de lleis sinó d'arbitrarietat aristocràtica. S'ha arribat a cert consens que el van arrestar acusat de llibertinatge, heretgia, ocultisme i maçoneria, però l'ocultisme, per exemple, era un tret característic del segle, un període en què el racionalisme i l'ocultisme van de bracet. És el cas de diversos personatges definitivament més representatius per a

l'evolució de la ciència que Casanova, com ara Newton, de qui es coneix interès o fins i tot obsessió per pràctiques com l'alquímia o la màgia, la lògica de les quals, d'altra banda, potser va contribuir a construir la seva manera de pensar, la que els va conduir a fer avançar la ciència.

La fugida d'un seductor polièdric

La presó era coneguda per les seves condicions, ben dures: les plaques de plom provocaven calor insuportable a l'estiu i fred a l'hivern. Casanova va haver de recórrer a la creativitat i a les seves habilitats socials per escapar-ne. Va fer servir el seu encant per guanyar-se la confiança de diverses persones clau, incloent-hi altres presos i el carceller. Es va fer amic d'un capellà anomenat Pare Balbi. Durant tot el relat va donant mostres de conèixer molt bé l'edifici i els materials amb què s'havia construït la ciutat, com també els costums i els horaris dels qui treballaven a l'edifici governant la República. Casanova descobreix un punt feble en l'estructura de la presó i a partir d'aquí decideix com en sortirà. Ell mateix es proporciona, mitjançant el carceller o els seus companys, els estris necessaris per buscar-ne la sortida.

Casanova és conegut per la seva imatge de seductor i aventurer, però en aquest llibre revela també altres aspectes de la seva personalitat: l'astúcia, la capacitat per mantenir la calma en situacions extremes i l'energia intel·lectual i física per aconseguir el que vol. La seva fugida hauria estat impossible sense un profund coneixement de l'entorn, una gran habilitat per teixir aliances i, sobretot, una gran dosi de resiliència per combatre tots els imprevistos i canvis de sort que pateix mentre dura el captiveri.

Com en la resta de la seva obra, Casanova demostra que és un narrador excel·lent. Tot i que el tema és dramàtic i podria haver derivat en un ambient claustrofòbic, té un estil viu, ple d'ironia i d'humor, amb moments de tensió provocats per algunes situacions límit i amb moments de reflexió profunda sobre la llibertat i la vida. La seva capacitat per descriure els detalls d'un ambient i l'atmosfera d'una situació i per transmetre la complexitat i el matís d'un esdeveniment fan que el llibre sigui captivador i molt ric literàriament.

En la història de la seva fugida podem veure com aquesta condició de seductor és total i no queda reduïda al personatge que l'ha mantingut dins l'etiqueta romàntica. Casanova posseïa una intuïció prodigiosa per copsar les ombres i les llums de l'ànima humana. Sabia llegir les emocions amb una delicadesa gairebé clínica, i sabia descobrir allò que l'altre ni tan sols sabia que buscava: amor, evasió, complicitat, consol. I ofería just allò que calia, ni més ni menys.

Aquest text ens permet veure'l fora de l'ambient dels salons, els teatres i els balls de màscares per comprovar com fa servir la seva intuïció psicològica i les seves grans habilitats socials per tenir els altres presoners, guardes i carcellers al seu servei. Casanova estava profundament connectat amb les necessitats emocionals i psicològiques de les persones que volia seduir. Tenia una capacitat excepcional per llegir els altres i entendre'n els desitjos, les pors i les vulnerabilitats. Adaptava el seu enfocament segons el que buscaven: amor, aventura, reconeixement o simplement una escapatòria de la rutina. A mesura que va calculant la fugida, veiem com captiva a través del diàleg, fent que l'altra persona se senti especial i valorada. No es tractava només de dir el que calia, sinó de crear una atmosfera única al seu voltant. Era un mestre en l'art de l'afalac, però de manera subtil i personalitzada, com es veu en alguns passatges amb els companys de cel·la que van desfilant durant els mesos que dura el captiveri i que necessita reclutar per a la seva causa. Sabia transmetre la sensació que compartir temps amb ell era escapar-se de la rutina i entrar en un món de llibertat i passió. Aquesta capacitat de transformar el que és quotidià en aventura es mostra com una part essencial del seu atractiu. Feia sentir únics els seus interlocutors, com si tot el món es replegués en aquell diàleg. Per ell, la seducció era una forma de coneixement, una manera de tocar l'ànima abans que la pell.

Potser el més seductor de Casanova era aquesta aura d'aventura que l'envoltava. Estar amb ell era entrar en un relat; una història apassionada i imprevisible, fora de les normes. Fa sentir al pare Balbi protagonista d'un capítol únic, com si aquella oportunitat de fugir amb ell, a més del seu deure, fos l'excepció dins d'un món massa previsible. Amb ell, la vida sembla un joc ple de promeses i secrets, i en aquest equilibri entre l'instint i la delicadesa, entre el plaer i la paraula, es forja la llegenda de la seva fugida. La seva seducció era,

més aviat, una dansa subtil entre la paraula, la mirada, el gest i el silenci. Una alquímia en què el desig de fugir, l'ànima per tenir el coratge necessari per seguir aquest desig i l'intel·lecte que els permetria aconseguir-ho es donaven la mà. Cada trobada era una petita odissea emocional, una immersió en les aigües canviants de l'ànima humana. Aquí naixia la primera corba d'aquesta esfera: l'empatia. Seduir, per ell, també era discutir sobre teologia, comentar una novel·la o perdre's en disquisicions sobre la ciutat i el destí.

En l'execució de la seva fugida sap que necessita els altres; per tant, no improvisa ni corre. Les seves maniobres són lentes, gairebé rituals, determinades per unes dates concretes en què sap que els horaris del Palau Ducal afavoriran la seva escapada. Entenia que la decisió dels altres a qui convida a escapar-se naixia en el buit, en l'espera, en l'escalf d'un silenci compartit. Com una esfera, girava constantment, oferint sempre una nova cara, una nova llum, un nou reflex del mateix desig. La seva seducció no era línia recta, sinó corba infinita, perquè no el podem reduir ni atrapar.

En les seves memòries, escrites cap al final de la seva vida –*Histoire de ma vie*–, Casanova no només relata aventures galants, sinó que construeix el retrat d'un esperit inquiet, capaç de seduir no pas per força o bellesa, sinó per versatilitat, intel·ligència i per la seva capacitat per mostrar fragilitat (Marceau, 1950).

Un dels trets més singulars de Casanova era la seva capacitat d'atreure mitjançant la conversa. Conversar-hi esdevé una experiència per a tots els seus companys de captiveri: parlava dels clàssics llatins, de mística, de ciència, però sempre amb lleugeresa, com qui fa girar una copa de vi abans de tastar-la. Casanova navega amb fluïdesa entre companys diversos de cel·la, de procedències i aspiracions diferents. Allò que fa servir per manipular tothom qui té al seu entorn per aconseguir els seus objectius és una característica que la manipulació comparteix amb l'empatia, com la capacitat d'entendre i respondre a les emocions de l'altre. La manipulació, en canvi, és una eina més complexa i, sovint, carregada de dualitats. Si bé també pot estar basada en una lectura profunda de l'altre, la seva intenció sol estar orientada a aconseguir alguna cosa més personal, una cerca d'objectius propis, i Casanova ho porta fins a les últimes conseqüències en la seva fugida de la presó, en què els companys

empresonats són vistos més com un mitjà per aconseguir un fi que com un fi en si mateixos.

Entre les memòries i l'autoficció

El llibre té una influència indirecta però notable en el desenvolupament del gènere confessional. Es troba a mig camí entre la memòria, entesa com el retrat fidedigne d'una època o com la història de la vida de l'autor (considerada com a reveladora d'un moment de la història o un recull de records que una persona escriu sobre fets històrics o anecdòtics, públics o privats), i el recurs de l'autoficció com a gènere que es caracteritza per combinar elements de la vida real de l'autor amb elements de la ficció, sovint difuminant les línies entre totes dues.

Tot i que el llibre és la crònica d'un esdeveniment real, Casanova hi dona una dimensió gairebé novel·lesca, farcida de detalls dramàtics i fins i tot ficticis per augmentar l'impacte de la seva història. El seu relat, tot i basar-se en fets reals, és tan ric en estil i tan minuciós en la creació d'una narrativa pertorbadora i captivadora, que oblidem sovint que llegim una història veritable. Això anticipa una de les tècniques que esdevindrà fonamental en l'autoficció: l'ús de la subjectivitat per construir una narració que pot semblar tan real com fictícia. Una de les característiques essencials de l'autoficció és la presència de l'autor com a personatge central de la seva pròpia història, sovint amb una gran càrrega d'autoreferència. Casanova, amb *Com em vaig escapar de la presó de Venècia*, se situa com el protagonista d'una història en què ell mateix és al centre de l'acció i de la seva pròpia reflexió. Casanova no només ens explica els fets que es van esdevenir, sinó que reflexiona sobre el seu propi comportament, sobre la seva astúcia i motivacions, es fa subjecte i objecte en un exercici que deixa veure la seva pròpia visió de la realitat i de les seves experiències.

El pacte del text autobiogràfic, que és el que caracteritza tots els textos de la col·lecció de Cràter en què s'inclou aquest llibre de Casanova, estableix que el que explica l'autor sobre la seva vida és veritat, i el pacte novel·lesc estableix la veritat contrària, que el novel·lista agafa distància i convida el lector a llegir el text com si fos versemblant tot i ser conscient que no és cert.

Aquesta perspectiva, en què l'autor es presenta com a protagonista de la seva vida i, alhora, se'n distancia per exercir de narrador autocrític i de vegades allunyat de la perfecció, és una pràctica autoreferencial per buscar sentit a l'experiència viscuda, converteix aquest llibre en un continuador de la literatura d'autoficció, en què els escriptors sovint exploren la complexitat de la seva pròpia subjectivitat. Casanova mateix qüestiona la veritat d'alguns elements del seu relat, n'omet alguns detalls i n'exagera d'altres per crear una història que no només sigui fidel a la realitat, sinó que també tingui un valor narratiu i dramàtic.

La capacitat per exposar la seva pròpia vida de manera tan detallada i subjectiva va influir sobre molts autors que, segles més tard, adoptarien un estil similar, un estil en què la línia entre realitat i ficció s'esvaeix i es converteix en una estratègia literària fonamental. Però la influència del personatge no queda aquí. Stendhal, Balzac o Dumas van beure de l'arquetip sobre Casanova que van crear els textos que ens va deixar, com ara la fugida de la presó; en *La recerca* de Proust hi ressonen parts de l'univers sensual i psicològic que Casanova narra, i figures com Marceau, Zweig o Hesse van fer anàlisi de la seva figura en clau filosòfica i existencial, a vegades en direccions oposades. L'arquetip universal que es crea a partir de Casanova també va servir Freud per analitzar impulsos humans profunds, com l'ego o el desig.

El retorn a Venècia i l'Europa que es decanta cap al continent

No ens hem de deixar enganyar per l'aparent cordialitat de l'aristocràcia amb els comerciants o amb les classes baixes: la societat de Casanova encara era una societat estamental. O per l'amabilitat de Matteo Bragadin, que va protegir mentre va poder Casanova. La República de Venècia estava governada per una oligarquia mercantil, el Consell dels Deu, una assemblea d'aristòcrates amb poder quasi absolut que, tot i que com a estament havien renunciat al poder econòmic, havien mantingut el poder polític i era un poder absolut i repressiu.

Quan li permeten tornar a Venècia, ja té cinquanta anys i accepta ser informador de la Inquisició, els qui l'havien empresonat, a canvi de poder viure a la ciutat. Tot i això, en torna a ser exiliat el 1773, després d'escriure una sàtira en què feia mofa de l'aristocràcia

veneciana. Viatja a París altre cop i el 1785 troba feina com a bibliotecari en un castell de Bohèmia. La posició és segura i bona econòmicament, i a més disposa de molt de temps; tot això li permet escriure i publicar *Histoire de ma fuite des prisons de la République de Venise, qu'on appelle les Plombs* el 1787, el mateix any que Mozart va estrenar el *Don Giovanni* i es va redactar la Constitució dels Estats Units d'Amèrica. Mor el 1798, un any després que Napoleó elimini la República de Venècia, i la seva escriptura ens deixa el testimoni d'un moment de canvi que dona lloc al món contemporani. La seva traducció al català posa a l'abast dels lectors en català un document que mostra la interioritat psicològica darrere l'arquetip del nom de Casanova, que serveix de fotografia d'un canvi d'època i que retrata els anys finals d'una Europa estamental a punt de revolució i d'una Venècia que havia estat imperi marítim i que fa el seu cant del cigne.

Bibliografia:

Lambert, Andrew (2018). *Seapower States*. New Haven: YUP.

Marceau, Félicien (1950). *Casanova ou l'anti Don Juan*. París: Gallimard.

Ruskin, John (1851). *The Stones of Venice*. Londres: Smith, Elder & Co.